

Шевченко В.В.
аспірант,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОНІРИЧНО-МІФОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «КРОВ КАЖАНА»

Роман Василя Шкляра «Кров кажана» по праву вважається бестселером української сучасної літератури. Безпрограшний синтез детективу та містики прийшовся до вподоби багатьом реципієнтам. Реальність та ірреальність сплітаються у химерний сюжет, в основі якого постає сучасна українська сильна та самостійна жінка Анастасія.

Головна героїня – дружина збанкрутілого бізнесмена Нестора, яка має за коханця священника-сатаніста отця Серафима. Її містичні пригоди починаються, коли Нестор під час нічної прогулянки озером раптово зникає у воді, а Настя виявляється єдиним свідком, проте приховує свою присутність на місці злочину від правоохоронців. Жінка не може зрозуміти, куди подівся чоловік, адже тіло так і не знайшли. Натомість вона починає чути таємничі звуки у своєму домі.

Василь Шкляр не позиціонує події в романі як відверто містичні. Тонка грань між реальністю та химерністю проявляється через прийом сну. Сон або оніризм – «це вид художньої образності, який постає в оніричному просторі, де образ може набувати найрізноманітніших форм, він деформується найхимернішим та найпарадоксальнішим чином під час перебування героя в стані сну. Це втеча реальної людської свідомості в оніричний простір підсвідомого, де людина спроможна зняти кайдани реального світу, тягар реально існуючих проблем і конфліктів, і перебувати, нехай і уві сні, але в царині фантастичного і парадоксального, казкового і страшного, містичного і провісного» [5].

Протягом всього роману Настя погано спить, їй сняться страшні сни, вона чує дивні звуки вночі. Тому її коханець, сатаніст отець Серафим дарує їй мазь, яка повинна сприяти гарному сну. Далі відбуваються події, що чимось нагадують уривок із роману «Майстер і Маргарита» М. Булгакова. Намастившись чудодійним мастилом, Анастасія потрапляє на шабаш відьом.

«Ще мить – і з-за чагарів, що обступають галявину, видибувають почвари, поторочі, суне всіляке привиддя, чортovinня, з'являються такі ж голі, як і я, жінки з розпущеним волоссям, справжнісінькі лярви – хто на мітлі, хто на коцюбі, одна, здається, на швабрі, а та, дивися, верхи на круторогому цапові, в якого зеленим вогнем світяться очі. Виходять чаклуни, відуни, ворожбити – ставні і горбаті, граційні й криві, за ними дибуляють карлики, куцаки, кордуплі, а далі посунула всяка нечисть – хвостаті жаби, пацюки, вухаті їжаки, кроти, чорні котяри, кажани, сичі із півнячими гребенями...» [4, с. 84]. Василь Шкляр взяв за основу епізоду подорожі на Лису гору народні

вірування українців. За «Українською міфологією» В. Войтовича, «Єдиним таємничим засобом можна вважати мазь, добуту відьмою з-під порогу. Намазавшись нею під пахвами і промовивши закляття, відьма тут же буз усяких перепон вилітає через комин. ... Вони розпочинають з нечистими духами нічні прогулянки» [1, 70]. Проте після гріховних обрядів, що відбувались із головною героїнею вночі, вона не може достеменно збагнути, чи то було реально, чи все їй наснилось. Не дає точної відповіді на це питання й отець Серафим. Таким чином, через прийом сну автор наче й не надає містичного акценту детективній розповіді. Згодом Настя дізнається по свою вагітність. Вона підозрює, що батьком дитини може бути чорт.

Потрібно зауважити, що «Літературне сновидіння – це певна художня авторська стилізація (поетики, змісту, тощо) природного сну, що враховує основні закони сномислення та водночас суттєво відрізняється від нього. Насамперед слід зауважити, що літературне сновидіння є структурною одиницею тексту і відрізняється від природного сну насамперед своїм вербалізованим характером. Різницю вчені бачать у тому, що коли у природному сновидінні наша підсвідомість безпосередньо виявляється мовою символів, то у літературному сновидінні – певній художній стилізації природного – це й процес виявляється опосередковано, через слово, яке у міфологічному просторі сновидіння набуває значення символу» [6]. Таким чином, реципієнт може трактувати химерні сни головної героїні, як реакцію на неприємності у реальному житті. Вона переживає за розслідування зникнення чоловіка, здогадується, що він живий й може помститися їй за зраду. Все це тисне на її психіку й породжує містичні сновидіння.

Наступний епізод зі сном головної героїні є відверто саркастичним. Настя вирішує позбутися дитини й довіряє операцію отцю Серафиму. Під час аборту, вона несприятливо опиняється у пеклі. Там вона спілкується із чортом, який розповідає новенькій про місцеві порядки: «Ні, пані Анастасіє, пекло повинне бути сірим, як земне життя. Тому ми вистелили його наймаснішими чорноземами, розбили на плантації... е еє, пробачте, плантації – українською краще буде лани широкополі, так от, розбили на лани, й на кожному з них тепер працюють грішники. Як і на землі. Одні гарують без перепочинку на буряках, другі на картоплі, третісіють гречку, ну, і так далі [4, с. 172]. Далі виявляється, що у пеклі на манер нашої сучасної політичної системи існують політичні партії: «На те вони й грішники, що б голосувати за гріхи. Хіба там, на землі, чому люди обирають злодіїв, казнокрадів, убивць, брехунів, ненажер?.. Бо вони самі такі. Чи ви маєте інше пояснення? ... Чого задумалися, пані Анастасіє? Вам щось не подобається в нашій партійній системі? Тоді організуйте свою партію. Жіночу. Наприклад, «Жінки за рай у пеклі». Але пропагувати вам усе одно доведеться один із смертних гріхів, інакше вашу партію не зареєструють. Та й ніхто її не підтримає» [4, с. 177]. Коли Настя приходить до тями, то розцінює свою подорож до пекла як всього лише сновидіння. Автор дає змогу реципієнтам самим визначитися для себе, чи вважати її містичні пригоди, як і політ на Лису гору, всього лише сном, чи реальністю.

У романі існує чітка грань між реальним та ірреальним. Все, що є відверто містичним й не може бути пояснено логічно, відбувається лише у сновидіннях. Такі події як спілкування із коханцями, процес розслідування злочину, життя у психіатричній лікарні наче проходять паралельно, є елементами суто детективного роману. Таким чином, читач до самого фіналу може лише здогадуватись, чи є у цій історії щось дійсно демонічне. В кінці роману Настя дізнається правду про загибель чоловіка, всьому, що лякало її, знаходиться логічне пояснення. Проте Василь Шкляр все-таки поєднує оніристичні елементи із реальними останніми словами роману. Вбивцею Нестора виявляється отець Серафім, а у нього під час обшуку його оселі знаходять: «Дуже дивне хлопча, якого ніхто ніколи не бачив, хоч воно вже чималеньке, років на сім показує. І ні метрики на нього немає, нічого. Привезли в інтернат, а воно зовсім дике. Ще й атавізм у нього: хвостик на куприку. І майже не говорить. Питають у нього, як звать, каже: «Нікуб» [4, с. 268]. Саме цей факт наводить на думку, що пригоди головної героїні на Лисій горі й її вагітність від чорта були реальними. А отже оніристичні елементи розповіді є повноцінною частиною інших подій у романі.

Події у книзі «Кров кажана» – це яскравий приклад художнього прийому сну. Письменник зміг створити синтез химерного та детективного роману, що має право на неоднозначне трактування.

Список використаних джерел:

1. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 662 с.
2. Літературознавча енциклопедія у 2-х томах. Том 2 / Автор-укладач Юрій Ковалів. – Т. 2. – К.: Академія, 2007. – С. 509.
3. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд. – К., 1998. – 496 с.
4. Шкляр В. Кров кажана / В. Шкляр. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2013. – 268 с.
5. Война М. Оніризм як проекція буття у новелістиці ЦаньСює [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/lit_st/42-1/27.pdf
6. Чайковська В. Сон і сновидіння як художні прийоми психологічного розкриття персонажів в українській [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38252/39-Chaikovska.pdf?sequence=1>